

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE
OCH KOMMUNIKATION
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

”Det är ju ganska så nytt det här med regnbågsfamiljer”

En kvalitativ studie om arbetssättet kring könsneutralisering och
arbetssättet kring synliggörandet av homosexuella relationer på
förskolan

Sanna Höglund

Caroline Nordén

Examensarbete 15 hp
Inom Lärande

Läroarbetsutbildningen
Vårterminen 2011

Handledare
Ulla-Lena Simonsson

Examinator
Christian Eidevald

SAMMANFATTNING

Sanna Höglund & Caroline Nordén

”Det är ju ganska så nytt det här med regnbågsfamiljer”

En kvalitativ studie om arbetssättet kring könsneutralisering och arbetssättet kring synliggörandet av homosexuella relationer på förskolan

This thing with gay families is rather new

A qualitative study about gender and visibility of gayrelationship in preschool

Antal sidor: 36

Syftet med den här studien är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring könsneutralisering och arbetssätt som synliggör homosexuella relationer.

Följande frågeställningar har formulerats:

- Vilka uppfattningar har förskollärare kring sitt arbete med könsneutralisering?
- Vilka uppfattningar har förskollärare kring sitt arbete med att synliggöra homosexuella relationer?

För att besvara frågeställningarna har vi valt att göra en kvalitativ studie med semi-strukturerade intervjuer som metod. Studien bygger på intervjuer med tio förskollärare på två olika förskolor.

Resultatet av vår studie visar att majoriteten av förskollärarna anser att förhållningssättet gentemot barnen är av stor vikt och är en grundläggande del i arbetet för könsneutraliseringen. Samtal med barnen kring könsneutralisering är viktigt i både spontana och styrda aktiviteter. De flesta förskollärarna är medvetna om hur de tilltalar respektive kön och menar att det är av stor betydelse. Materialet som finns att tillgå ska finnas tillgängligt för alla barn oberoende av kön.

Alla förskollärarna är överens om att spontana frågor från barnen gällande homosexualitet besvaras, men de uttrycker att det inte är något som de arbetar aktivt med då det inte är aktuellt i nuvarande barngrupper. Hälften av förskollärarna anser att det är viktigt att arbeta med att synliggöra homosexuella relationer. Den andra hälften tycker att barnen är för små för att förstå och inte har behov av sådan kunskap. Utbudet gällande material anser majoriteten är dåligt men de flesta är medvetna om att det finns att tillgå böcker etcetera. Alla de intervjuade tycker att det är av vikt att stärka alla barn oavsett vilken familjekonstellation de lever i.

Sökord: homosexualitet, könsneutralisering, heteronorm, förskola, barn, förskollärare

Postadress

Högskolan för lärande
och kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Gatuadress

Gjuterigatan 5

Telefon

036-101000

Fax

036162585

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.2 Definition av termer	2
2. Litteraturstudie.....	3
2.1 Historik	3
2.2 Politik.....	4
2.3 Samhälle	4
2.4 Lärarutbildningen	5
2.5 Förskola och skola	7
2.6 Hemsituation	9
2.7 Könsidentifiering ur ett barnperspektiv	11
2.8 Sammanfattning bakgrund.....	12
3. Syfte och frågeställningar	14
4. Metod	15
4.1 Intervju som metod	15
4.2 Urval	15
4.3 Genomförande	16
4.4 Forskningsetik.....	16
4.5 Tillförlitlighet	17
4.6 Analys	17
5. Resultat.....	19
5.1 Neutralisera könsroller	19
5.1.1 Förhållningsätt.....	19
5.1.2 Miljö och material	19
5.2 Synliggörandet av homosexuella relationer.....	20
5.2.1 Förhållningssätt	20
5.2.2 Arbetsätt och material	21
5.2.3 Viktigt arbete	21
5.2.4 Reflektion kring barnen	22
5.3 Sammanfattning av resultat	23
6. Diskussion.....	24
6.1 Diskussion av metod.....	24
6.2 Diskussion av resultat.....	25
6.2.1 Könsneutralisering av könsroller	25

6.2.2 Synliggörandet av homosexuella relationer	27
7. Förslag till vidare forskning	31
Referenser	32
Bilaga 1 - Intervjufrågor	

1. Inledning

Hur ser vårt förhållningssätt ut och hur bemöter vi barnen? Tilltalar vi dem olika beroende av kön? Uppfattar vi hur dagens samhälle ser ut med olika familjekonstellationer och arbetar utifrån det? Det är frågor som har väckts hos oss under vår utbildning. Valet av titeln på vår studie pratar för sig själv. Den representerar ett synsätt vi mött ute i verksamheten. Det är det en verklighet som barn, förskollärare och föräldrar stöter på både i och utanför förskolan. Frågor kring könsneutralisering och homosexualitet är alltid aktuellt. Vi har valt att väva samman könsneutralisering och homosexualitet då vi tycker att de hör ihop både utifrån egna erfarenheter men även utifrån vår litteraturstudie. Ämnena innefattar en ständig samhällsdebatt där olika organisationer och partier kämpar för eller emot män och kvinnors lika rättigheter och homosexuellas rättigheter. Vårt intresse har varit att undersöka hur förskollärare arbetar med frågor rörande könsneutralisering och synliggörandet av homosexuella relationer. Vi har valt att genomföra den här studien då homosexualitet blir allt mer synligt och vi är intresserade av att få veta hur förskollärare arbetar kring det. Det är viktigt att vi som förskollärare arbetar mot mobbning och diskriminering gentemot homosexuella och vi tycker att arbetet ska påbörjas redan när barnen är små. Vi kommer troligtvis i vår yrkesroll möta barn som har homosexuella föräldrar och även frågor som berör homosexualitet. Genom att arbeta aktivt för att synliggöra för barnen att det är vanligt och naturligt att två personer av samma kön kan ha en relation ger vi barnen möjlighet att bemöta fördomar som finns i samhället. Att arbeta med könsneutralisering ser vi som en av flera grundläggande delar i arbetet för främjandet av allas lika värde. Vi har därför valt att undersöka om förskollärarna arbetar för könsneutralisering ute på förskolorna samt om de arbetar medvetet för att synliggöra homosexuella relationer. I delar av arbetet kommer jämställdhet att tas upp för att vi anser att det är nära sammankopplat med könsneutralisering. Vi anser att vi inte har fått någon beredskap under vår lärarutbildning för att bemöta frågor kring homosexualitet eller familjer som lever samkönat. Det är av stor vikt för oss att vi genererar ny kunskap som kan hjälpa till att utveckla vår yrkesroll. Pojkar eller flickor, homosexuella eller heterosexuella, alla ska ha samma möjligheter i förskolan.

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2006, s.10) står det att;

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning.

Vi vill skapa diskussioner och reflektioner kring arbetet med homosexualitet och könsneutralisering i arbetslagen på förskolorna. Vi hoppas att uppsatsen ska leda till vidare forskning och bidra till ett mer medvetet förhållningssätt och ökad reflektion hos förskollärarna.

1.2 Definition av termer

Här följer en begreppsförklaring som vi kommer att använda oss av i studien.

Normer – Uppsatta regler i samhället som hör till det normala och som de flesta anser bör följas

Könsneutralisering – Inte göra någon skillnad mellan pojkar och flickor beroende av kön

Kärnfamilj – familjer där föräldrarna är en man och en kvinna

RFSL – Riksförbundet för sexuellt likaberättigande

HBTQ – Homo-, Bi-, Transsexuella och Queer. Vi kommer att använda oss av HBT i arbetet.

Samkönade familjer/ Regnbågsfamiljer – familjer där föräldrarna är av samma kön

2. Litteraturstudie

Nedan följer tidigare forskning och litteratur kring olika perspektiv som berör könsneutralisering och homosexualitet. En kort genomgång av historik fram till dagens samhälle, lärarutbildningen, barns situation i både förskola, skola och hemmiljö.

2.1 Historik

Statens offentliga utredning "Den könade förskolan" (SOU 2004:115) menar att det var på 1950-talet som *könsbegreppet* utformades, vilket innebär att pojkar och flickor uppfostrades utifrån sitt kön. Tallberg Broman (2002) skriver att den svenska skolan länge präglades av segregation på grund av kön. Flickor och pojkar gick i olika skolor, pojkarna skulle utbildas till affärsmän medan flickorna skulle bli goda hustrur och mödrar. Det var inte förrän 1962 som flickorna integrerades med pojkarna och det bildades en gemensam grundskola. Utredningen (SOU 2004:115) skriver vidare att det under 1970-talets Sverige växte fram olika jämställdhetsprojekt på förskolorna i landet. Det arbetades till exempel med hur förskollärares förväntningar på respektive kön kunde förhindra barnens möjligheter. Öhman (1999) rapporterar att under 1990-talet växte det åter igen fram en segregationspedagogik på förskolorna vilket innebar att könsgränserna stärktes istället för att suddas ut. Förskollärarna utformade barngrupperna utifrån *pojkgigt* respektive *flickigt*. "Den könade förskolan" (SOU 2004:115) skriver att Läroplanen för förskolan Lpfö98 infördes 1998 och att förskolan sedan dess har direkta mål för hur arbetet kring könsneutralisering ska ske.

Österman (2002) skriver att det inte var länge sedan som homosexualitet betraktades som kriminellt i Sverige. Det var inte förrän 1944 som det blev lagligt att vara homosexuell, dock sågs det länge som en sjukdom istället för en kriminell handling. Hamrud (2005) skriver att uttrycket *kärnfamilj* formades på 1950-talet. Hon menar vidare att det i 1970-talets Sverige skedde en radikal förändring då homosexuellas frigörelse tog form. Den allmänna uppfattningen om homosexuella var att de inte kunde *få* barn, att de inte *ville* och att de inte *borde* ha barn. Homosexuella skulle helt enkelt inte ha med barn att göra då de kunde vilseleda barnen in i homosexualitetens värld. Många homosexuella som inte följde den norm som fanns i samhället valde att leva ett dubbelliv, vilket innebar att de levde som heterosexuella *utåt*. Österman (2002) rapporterar att Socialstyrelsen år 1979 avskrev homosexualitet som ett sjukdomsbegrepp. Författaren beskriver även hur det svenska samhället har förändrats och att "det finns tecken på en långsiktig trend i en positiv riktning för attityden till homosexuella. Sverige återfinns bland länder med en mer positiv attityd till homosexuella än många andra länder" (s.20). Det är osäkert hur många barn som i dagens

Sverige lever med homosexuella föräldrar. En uppskattad siffra är att det i Sverige finns ungefär 40 000 barn som har någon homosexuell förälder, men eftersom det inte finns några register går det inte att säkerställa antalet. Det betyder att många barn växer upp i en annan familjekonstellation än kärnfamiljen (Innala, 1997; SOU, 2001:10 del 1).

2.2 Politik

Skolverket (2011) menar att ”en läroplan är en förordning som utfärdas av regeringen och som ska följas. I läroplanerna beskrivs verksamheternas värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer för arbetet” (Skolverket, 2011, Läroplaner, stycke 1). Socialdemokraterna (n.d.) och Folkpartiet (n.d.) skriver att de inte accepterar diskriminering på grund av kön eller sexualitet. Skolan måste bli bättre på att arbeta för en mer jämställd verksamhet och arbetet med homosexuella, bisexuella och transsexuella (HBT) frågor måste göras bättre. I motstånd till detta skriver Sverigedemokraterna (2008a, 2008b) att det är viktigt att behålla könsrollerna på grund av att pojkar och flickor är olika och det bör förstärkas istället för att neutraliseras. Förskolans arbete med genusperspektiv tillåter inte olikheter och bör därför upphöra. Sverigedemokraterna menar att genom finansiering till genuspedagogiken bidrar staten till att barnen själva inte får välja sin könsidentitet.

Miljöpartiet (2009), Centerpartiet (n.d) och Moderaterna (n.d) understryker vikten av att landets lärarutbildningar ger lärarna en god beredskap för att både möta HBT-personer och att kunna undervisa inom detta område. HBT-perspektivet ska vara ett naturligt inslag i verksamheten. De anser att det är en nödvändighet för att minska mobbning och kränkningar gentemot HBT-personer i förskolan och skolan.

Kristdemokraten Skånberg (1999) riktar stark kritik mot Riksförbundet för sexuellt likaberättigande [RFSL] och forskaren Innala, kring siffran 40 000 barn som lever i samkönade familjer.

Om frekvensen homosexuella som har barn antas vara lika stor bland dem som ingått partnerskap som bland dem som inte gjort det, skulle det alltså – om siffran 40 000 barn var korrekt - finnas över en halv miljon homosexuella par, vilket naturligtvis är uppenbart orimligt. (Skånberg, 1999, Homosexuella och adoption, stycke 9)

2.3 Samhälle

Dahlén (2006) skriver att samhället bygger på att pojkar ska vara starka och flickor tillåts vara det svagare könet. I arbetslivet har männen större makt än kvinnorna. Könsrollerna som

författaren uttrycker är "[...] trånga och skaver för de flesta"(s.27). Samhället har normer som individen bör följa för att accepteras.

Hamrud (2005) skriver att samhällets acceptans spelar stor roll för i vilken utsträckning människor lever öppet med sin sexuella läggning. I Sverige finns vissa yrkeskategorier som ställer sig kritiska till homosexualitet. Dessa menar hon är främst socionomer och psykologer som lutar sig mot det biologiska arvet och *barns bästa* som för dem handlar om att veta sitt ursprung. *Barns bästa* handlar inte om kärlek och trygg uppväxt utan följer en norm av vad som anses vara rätt och fel: "Normer verkar alldeles självklara ända tills någon bryter mot dem" (s.13). Hon fortsätter att riktar skarp kritik mot yrkeskategorierna socionomer och psykologer som hon anser utnyttjat sin titel i frågor kring homosexualitet. Uttalanden har gjorts utan belägg för vare sig egen eller andras forskning gällande barn och homosexuella, menar hon. Trovärdigheten i argumenten har missbrukats genom fina titlar.

2.4 Lärarutbildningen

Jägstrand (2011) skriver att det saknas medvetet arbete kring könsneutralisering på Sveriges förskolor. Orsaken till det är troligtvis att många förskollärare saknar beredskap och kunskap om vad genusfrågor innebär och hur de kan arbeta med det. "En medvetenhet kring genusfrågor och ett genomgående genusperspektiv var något jag saknade under min utbildning" (s.10). I "Den könade förskolan" (SOU 2004:115) står att det inte finns någon nationell kursplan som samtliga lärarutbildningar i Sverige ska följa. I och med det finns det inte heller något krav på hur många poäng inom genus och jämställdhet som studenterna ska läsa. Det råder stor skillnad beroende vilken utbildningsort studenterna utbildar sig i. Trots det finns det en gemensam examensordning som samtliga studenter ska uppfylla för att få ta examen där det står; "blivande lärare måste inse betydelsen av könsskillnader i undervisningssituationen" (s.61).

Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008) skriver att homosexualitet som ämne tystas ner i lärarutbildningen i USA. De menar att som färdig lärare kan det vara svårt att bemöta frågor från elever som rör homosexualitet, och att dagens mediasamhälle levererar mycket information kring hur en familj bör se ut och inte. Dahlberg (2003) påstår att Umeå Universitet är det första lärosäte i Sverige som inför obligatorisk undervisning kring homosexualitet i lärarutbildningen:

Det är viktigt att man som lärare i dagens samhälle har kunskap om homo-, bi- och transsexualitet eller HBT som vi kallar det. Förskollärare och lärare måste veta hur de ska hantera det faktum att ett barn har två pappor eller mammor och inte stå handfallna och

låta fördomar styra barn- och föräldrakontakten. (Dahlberg, 2003, Undervisning om homosexualitet, stycke 5)

Olsson (2004), Hamrud (2005) och Dahlén (2006) menar att heterosexualiteten är en norm i dagens samhälle. Den anses inte bara vara den vanligaste utan även den enda rätta och naturliga sexuella läggningen. Olsson fortsätter att beskriva att landets högskolor och universitet präglas av en heterosexuell norm. Hon menar att utbildningar som riktar sig mot praktiska färdigheter, så som läkare, lärare och psykologer får alldeles för lite beredskap för att möta frågor kring homosexualitet eller homosexuella människor i sin yrkesroll: ”[...] när lärarutbildningen inte tar upp hur man som lärare kan hantera frågor kring sexualitet och kön är risken överhängande att negativa attityder och föreställningar om homo- och bisexualitet fortplantar sig till ännu en generation” (Olsson, 2004, s.11).

Gilljam (2004) menar att det är en nödvändighet att lärarutbildning utökar sitt arbete kring homosexualitet och homofobi. Lärarna har ett stort ansvar när det gäller att lägga grunden för barnen och elevernas attityder och tolerans gentemot homofobi:

För att kunna arbeta med och fullfölja sin skyldighet gentemot läroplanens värdegrund krävs också att man under studietiden får redskap som fungerar såväl i som utanför klassrummet[...]Vilka verktyg ges de blivande lärarna i deras framtida uppgift med att påverka och skola in elever i den värdegrund som handlar om allas lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning? (s.96)

Sahlström (2006) rapporterar, efter en enkätundersökning baserad på 1400 svenska lärare, att nio av tio lärare anser att de i mycket liten utsträckning eller inte alls fått någon kunskap eller handledning kring hur de ska hantera frågor om sexuell läggning under sin utbildning: ”Förskollärare och lärare för år F-3 är de som i minst utsträckning svarat att de fått utbildning inom områdena sexuell läggning och homofobi” (s.12). Författaren redovisar även att 98 procent av lärarna i undersökningen inte fått någon fortbildning under sin yrkesverksamhet. För att nå upp till skollagen och läroplanernas mål om allas lika värde behövs det fortbildning kring sexuell läggning och homofobi inom läraryrket och ”att endast två av hundra lärare fått ta del av kompetensutveckling kring sexuell läggning och homofobi är allvarligt” (s.14). Vidare visar rapporten att förskollärarna är den yrkeskategori som minst anser sig vara intresserade av material som underlättar undervisningen om sexuell läggning. Trots detta anser Sahlström (2006) att det är förskollärarna som lägger grunden till tolerans och har den enklaste arenan för undervisning om sexuell läggning.

2.5 Förskola och skola

Jägstrand (2011) menar att målet med genusarbetet är att alla barn ska få samma möjligheter. För att nå dit är det viktigt att förskollärarna använder ett könsneutralt språk och arbetar pedagogiskt för att frångå de traditionella könsroller som finns i dagens samhälle. Östlund (2006a) skriver att förskollärares reflektion över sitt bemötande gentemot pojkar respektive flickor är viktigt. Det är lätt att fastna i tankar och utgå ifrån att pojkar vill ha blått och bilar och flickor rosa och dockor menar Östlund. Han skriver vidare att det finns sagoböcker kring ämnet att tillgå om förskollärare behöver hjälp med att ta upp det.

Rowell (2007) menar att bilderboken har en stark påverkan på individen. Om barn kan identifiera sig själva, sin familj och sina vänner i det de ser och läser känner de sig tryggare i sin egen livsvärld. Enligt författaren ansåg många lärare i USA att de hade tillräckligt med material för att täcka upp för vad deras rådande läroplanen krävde av dem. Trots det saknar många barn litteratur att känna anknytning till. En del lärare kände sig obekväma inför litteratur som synliggör homosexualitet och ansåg att den bara skulle handla om sex. Andra var rädda för hur de skulle bli bemötta av föräldrar om de skulle använda sig av sådan typ av bilderböcker. Det handlar om att förebygga fördomar och att få alla barn att känna sig inkluderade i det material som används. Barn som kommer från hemförhållanden med homosexuella föräldrar får känna bekräftelse vid arbete med böcker som synliggör homosexualitet. Andra barn får lära sig om de familjeförhållanden som skiljer sig från deras egna menar Rowell (2007). Skåhlbergs och Dahlquists (2010a) gemensamma bokförlag, *Sagolikt Bokförlag*, är ett förlag där barnen står i centrum. Författarna har en vision om att böckerna ska användas på förskolor och skolor i arbetet med genus-, jämställdhet- och mångfaldsperspektivet. De menar att böckerna som ges ut är till för att alla barn ska kunna hitta förebilder, hitta sig själva och framförallt ska böckerna visa att de inte behöver välja den *vanliga* och *normala* vägen. Vidare skriver Skåhlberg och Dahlquist (2010b) att samhället ger barnen fördomar och deras mål är att ge barnen böcker som hjälper dem att se omvärlden med nya och tolererande ögon. Böckerna ska hjälpa barnen ”att utvecklas till empatiska och fördomsfria vuxna” (Skåhlberg & Dahlquist, 2010b, Bryt normerna!, stycke 1).

Östlund (2006b) belyser förskolans och skolans uppdrag gällande allas lika värde. Han menar att HBT-personer finns oavsett om det tas upp i förskola och skola. Föreställningar om sexuell läggning är ett laddat och ständigt aktuellt ämne. Informationen barn snappar upp kommer ofta från media och från andra barn, vuxna stängs ofta ute från de här samtalen menar Östlund. Han understryker vikten av att skolans värdegrund innefattar homo- och bisexuellas

rättigheter. Hur förskollärare förhåller sig till ämnet är av stor vikt. I Lpfö 98 (Skolverket, 2006) står det att;

Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder. Att hävda grundläggande värden kräver att värderingar tydliggörs i den dagliga verksamheten. Verksamheten skall bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt skall delta i samhällslivet. (s. 3)

Att beröra området homosexualitet i förskolan kan för många kännas främmande och svårt. Om förskollärarna tar upp det som något naturligt för barnen i tidig ålder kan fördomar minskas i framtiden. ”Tidigt i livet läggs grunden för framtida värderingar” (Östlund, 2006a, s. 55). Vidare menar han att förskolan kan visa barnen att det finns andra sätt att leva och på så sätt skapa respekt hos barnen för andra människors livsval. Med ett öppet förhållningssätt där förskollärare visar på att pojkar kan tycka om pojkar och flickor kan tycka om flickor hjälper de barnen att orientera sig fram i livet. Alla barn lever inte i en kärnfamilj och det är viktigt att lyfta att det finns andra familjekonstellationer på förskolan. Det gör det lättare för barnen att se det som något naturligt. ”Att arbeta med frågor som rör homo- och bisexualitet bland de allra minsta handlar ofta om att lyfta fram att det finns andra sätt att leva på än ’mamma-pappa-barn’, som varken är onaturligt eller särskilt märkvärdiga” (s.58). Han understryker vikten av att påpeka att det finns homosexuella familjer även om det inte finns i den aktuella barngruppen. Förskollärarnas förhållningssätt förmedlar vad som är rätt och fel och de har ett stort ansvar för utvecklandet av barnens tolerans. Alla barn har rätt att känna stolthet över sin familj menar Östlund (2006a).

Centerwall (2006) skriver att hur olika pedagoger belyser homosexualitet är upp till var och en. För att synliggöra allas lika värde måste olikheter tas upp i undervisningen. Genom att inte ta upp homosexualitet visar pedagoger indirekt att det ligger något fel över det. Alla föräldrar måste känna sig trygga med att ha sina barn i skolan oberoende av deras sexuella läggning. I diskrimineringslagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling 1 § står det att;

Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller ålder. (Sveriges rikets lag, 2010, B 2373)

Statens folkhälsoinstitut [SFHI] (2004) och Östlund (2006b) rapporterar att skolans demokratiska uppdrag är att motverka kränkningar och diskriminering. Alla som arbetar inom skolan ska ta ansvar för att främja allas lika värde. Handling eller brist på handling visar skolans ståndpunkt inte bara i teorin utan även i konkret handling. Det beskrivs även hur strukturell homofobi kan förekomma i skolan, till exempel att inte agera vid skällsord som *jävla bög, jävla lebb*: ”Om skolan inte klarar av att hantera kränkningar på grund av sexuell läggning tyder det på att det finns en strukturell homofientlighet eller homofobi inbyggd i utbildningsväsendet” (Statens Folkhälsoinstitut, 2004, s.41).

Måwe (2011) skriver om de två första HBT-certifierade förskolorna i Sverige. Personalen på de båda förskolorna har genomgått en utbildning ”[...] som syftar till att öka personalens medvetande och därmed förbättra deras bemötande av föräldrar och barn utifrån ett HBT-perspektiv” (s.14). RFSL håller i HBT-certifieringen som innehåller fyra utbildningstillfällen där deltagarna får gå igenom styrdokument, blanketter och genomföra reflektions- och diskussionsövningar. Förskollärarna som har genomgått utbildningen har varit väldigt positiva och menar att samhällets normer styr även på förskolan. Utgångspunkten är oftast att barnen växer upp i en heterosexuell kärnfamilj. HBT-certifieringen handlar om demokrati och att se alla som jämlika. ”Alla ska kunna få vara den man är oavsett könsnorm eller heteronorm” (Måwe, 2011, s. 15).

2.6 Hemsituation

”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) menar att jämställdhetsarbete i förskolan inte alltid tas emot med öppna armar från föräldrar. De menar att de finns en rädsla hos vissa föräldrar som tror att deras barn ska förändras på grund av jämställdhetsarbete. ”Idén att jämställdhetsarbete på förskolan skulle göra pojkar homosexuella är faktiskt inte så ovanlig som man kan tro” (s.56). Det är framförallt pojkarnas pappor som känner denna rädsla. Utredningen menar vidare att kontakten mellan förskola och föräldrar är viktig, då det gäller att få dem att förstå att jämställdhetsarbetet ger barnen fler uttrycksätt och intressen. Jägstrand (2011) skriver att de föräldrar hon har mött har varit positiva till genusarbetet, att förskollärarna varken bedömer eller berömmar barnen utifrån kön och utseende utan lägger fokus på varje barns egenskaper.

Innala (1997) delger att heterosexuella och homosexuella mödrar beter sig liknande under graviditeten och uppfostrar sina barn med mycket liknande uppfostringsmetoder. Det finns heller ingen signifikant skillnad mellan fäderna. ”Den viktigaste faktorn för trygga föräldra-

barn-relationer är kvaliteten i interaktionen mellan föräldrar och barn. Den beror inte på könet eller den sexuella inriktningen hos föräldern” (s.12). Han menar vidare att problematiska följder av föräldrarnas sexuella läggning är mycket små och påverkar inte barnens hälsa.

Zetterqvist Nelsons (2002) studie rörande hur det är att växa upp med en homosexuell förälder resulterade i tre olika undergrupper. I den första gruppen bestående av 14 informanter visade det sig att de ”framställer föräldrarnas homosexualitet som oproblematiskt” (s.140). Det framgick även att informanterna såg sin familjesituation som normal och naturlig. Föräldrarnas sexuella läggning hade ingen inverkan på hur de tog ansvar för familjen. Det läggs mer fokus på trauma och sorg när det kommer till föräldrarnas skilsmässor än det faktum att de är homosexuella. I den andra gruppen som bestod av 13 informanter var de inte lika positivt inställda till deras föräldrars homosexualitet. De ansåg att det var något som inte accepteras socialt och som minskade familjens värde. För deras egen del var det naturligt men det var omgivningens reaktioner de var rädda för. Den sista gruppen bestod av fyra informanter och dessa var starkt negativa till sina föräldrars homosexualitet och menar på att deras relation och familjesituation är bristfällig. ”[...]Moraliskt laddade barndomsberättelser kännetecknas av att informanterna på ett tydligt sätt anger att de med sina livshistorier vill framföra ett budskap, nämligen att individer med sexuell orientering inte är lämpliga som föräldrar” (Zetterqvist Nelson, 2002, s.143).

Östlund (2006a) tar upp problematiken kring föräldrars åsikter där han menar att många föräldrar förknippar homo- och bisexualitet med enbart sex och inte reflekterar över den heterosexuella synen som barnen kommer i kontakt med hela tiden. ”Även om man givetvis ska lyssna till föräldrarnas åsikter, är det inte enskilda föräldrars värderingar som utformar den värdegrund som förskolans verksamhet vilar på” (Östlund, 2006a, s.59). Vidare skriver han att många barn har kommit i kontakt med homosexuella och att det är ett levnadssätt som är accepterat i samhället. Förskollärarna har i uppdrag att synliggöra alla barns familjekonstellation även om ett fåtal föräldrar personligen inte accepterar bi- och homosexuella relationer. Det arbete som förskollärare utför med barnen utgår från styrdokument och läroplan. Att barnen själva inte tar upp ämnen betyder inte att det inte finns och inte ska nämnas i förskolan.

Ono och Sanders (2010) undersökning visar att det inte finns någon signifikant skillnad på inlärningsnivån mellan barn som lever i familjer med biologiska föräldrar och barn som lever i andra slags familjekonstellationer, till exempel ensamstående föräldrar, fosterhem och

homosexuella föräldrar. De menar vidare att miljöbyten som kan uppstå när familjekonstellationen förändras inte påverkar barnen negativt avseende lärande och utveckling. Detta styrker även utredningen ”Barn i homosexuella familjer” som rapporterar att;

Det har inte framkommit något i den samlade forskningen på området som tyder på att könsutvecklingen, den psykologiska eller sociala utvecklingen hos barn som växer upp med homosexuella föräldrar skiljer sig från andra barns. Inga skillnader har heller framkommit mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar vad gäller deras förmåga att erbjuda barn god omsorg och omvårdnad. (SOU, 2001:10 del 2, s. 286)

2.7 Könsidentifiering ur ett barnperspektiv

Bäck-Wiklund (2001) beskriver att dagens barn lever i ett huvudsakligen annorlunda samhälle än föregående generation, föräldrarnas roll, livsformer och familjeliv har förändrats. Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) menar att alla behöver förebilder för att kunna hitta sig själv och nyansera den egna situationen, alltså utformningen av ens eget liv. Stereotypa könsroller som vittnar om hur den *riktiga* kvinnan och mannen ska se ut och vara finns med oss och förändras under tiden. Tallberg Broman (2002) menar att dagens barn får utstå ett hårdare klimat vad gäller könsrelaterad mobbning. Tallberg Broman (2002) och ”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) menar att de sociala sammanhang där barnen befinner sig återskapar de könsmönster som finns i samhället.

Dahlén (2006) och Tallberg Broman (2002) menar att uttrycket *pojkflicka* har en positiv klang medan motsatsen *flickpojke* marginaliseras och ges en *töntstämpel*. Dahlén (2006) menar vidare att benämningen *flickpojke* knappt existerar. Om pojkar är på ett visst sätt skapas associationer till en sexuell läggning. Individerna har inte rätt att välja färger, kläder, leksaker utan att placeras i fack. Kåreland (2001) skriver om hur barns förhållning till stereotypa könsroller har förändrats. Leken och inspirationen kommer ofta från media och en uppsjö av leksaker. Tv, böcker och film bidrar till stereotypa förebilder där barn är placerade i fack beroende av kön. Tallberg Broman (2002) påpekar att barnen tidigt lär sig hur de ska vara som flicka respektive pojke. Barnen vet själva var gränserna dras och vad som accepteras. Hon skriver vidare om hur olika beteenden stimuleras, olika uppgifter barnen får och om hur mycket plats de tar i gruppen beroende av kön. Författaren understryker att genusgränserna i vår tid har blivit en aning vagare. ”[...] kombinationen av olika mönster kan vara mer eller mindre tillåtet för en pojke, respektive en flicka” (Tallberg Broman, 2002, s.89). Hellman (2010) poängterar att barnets ålder har betydelse för de olika förväntningarna på pojkar respektive flickor. Under bebisåldern är barnen könsneutrala och äldre pojkar och flickor är starkt påverkade av kön. Ordet bebis används för att tillrättavisa barnen när de handlar utanför

de uppsatta normerna. Hon menar att för hårda normer och regler kring könsroller förminska barnens möjligheter till att utvecklas och pröva saker utanför de könsstereotypa gränserna. ”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) lägger tyngd vid förskolläraernas ansvar i hur barnen blir beroende på de förväntningar som ligger på respektive kön. Utredningen understryker att jämställdhet mellan könen måste tas upp och menar att ”[...]det är få barn i förskolan som klagat över sin ojämställda situation” (s.13). Utredningen menar att det inte är någon rimlig anledning till att inte ta upp jämställdhet.

Ponton (2002) och Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008) rapporterar att barn i tidig ålder får höra skällsord om homosexualitet och de själva använder uttryck som de inte förstår innebörden av. Det är bättre att ta upp ämnet med barnen innan de blir påverkade. Många barn i dagens samhälle kan någon gång bli utsatta för skällsord som till exempel *bög* eller liknande. Ponton (2002) menar att barn i tre till fem års ålder har många funderingar och kräver svar som är enkla. Inga detaljer och komplicerade förhållanden behöver beskrivas utan nivån anpassas till individerna. Leken och fantasin är viktig i unga år och det är inte något konstigt att barn väljer kläder eller leksaker som är typiska för det motsatta könet. Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008) skriver om hur barn med en annan sexuell läggning än den heterosexuella ofta känner sig utsatta i skolmiljön. De beskriver vidare om ett dilemma där barn blir retade för att de lever med exempelvis två mammor och vikten av att lärare agerar för att sätta stopp för kränkande behandling.

Golombok (1997) har fokuserat sin forskning på barns könsidentitet och hur den utvecklas beroende på om barnet växer upp i en heterosexuell eller homosexuell familj:

Könsidentitet avser barnets uppfattning av sig själv som antingen man eller kvinna.[...]
Det hade framkastats att barn i lesbiska familjer skulle vara förvirrade i fråga om vilket kön de tillhörde. Vi fann att samtliga pojkar och flickor i de två familjetyperna hade en stabil könsidentitet som man respektive kvinna. (s. 29)

2.8 Sammanfattning bakgrund

Dahlén (2006) skriver att homosexualitet inte är något nytt och att redan på 1800-talet pratades det om homosexualitet. Österman (2002) rapporterar om att homosexualitet avkriminaliserades år 1944 i Sverige och att det tog ända till år 1979 innan homosexualitet avskrevs som en sjukdom. Enligt Innala (1997) och SOU (2001:10) finns det uppskattat 40 000 barn i Sverige som lever med någon homosexuell förälder. Den uppskattade siffran

ställer sig Skånberg (1999) frågande till och menar att det skulle vara högt oroväckande ifall så många barn levde med homosexuella föräldrar.

Miljöpartiet (2009), Centerpartiet (n.d.) och Moderaterna (n.d.) anser att lärarutbildningen måste förbättras i avseendet kring homosexualitet och att HBT-perspektivet ska vara ett naturligt inslag i förskolan och skolan. Enligt Östlund (2006b) läggs grunden för framtida värderingar tidigt och att förskolan och skolan måste arbeta med det för att motverka diskriminering. Statens Folkhälsoinstitut (2004) menar att det inte är *en skola för alla* när utgångspunkten för undervisningen är heterosexualitet. Olsson (2004) påpekar att den svenska lärarutbildningen brister i att förmedla HBT-kompetens till studenterna. Sahlström (2006) skriver att förskollärarna är den yrkeskategori som är minst intresserade av att använda material som tar upp homosexualitet.

Kåreland (2001) beskriver hur dagens barn växer upp i ett annat samhälle än föregående generation. Media och samhället styr de stereotypa könsroller som finns genom tv, tidningar, böcker och leksaker. Dahlén (2006) menar att flickor som är maskulina är mer accepterat än pojkar som är feminina och att det bidrar till skällsord som till exempel *bög*. Hellman (2010) anser att dagens normer minskar barns möjligheter att utvecklas utanför de traditionella könsrollerna.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring könsneutralisering och arbetssätt som synliggör homosexuella relationer. Vi utgår ifrån förskolans läroplan som säger att:

Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. (Skolverket, 2006, s.4)

Verksamheten skall syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt. Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra skall stödjas. (Skolverket, 2006, s.3-4)

Följande frågeställningar har formulerats utifrån uppdragen i läroplanen:

- Vilka uppfattningar har förskollärare kring sitt arbete med könsneutralisering?
- Vilka uppfattningar har förskollärare kring sitt arbete med att synliggöra homosexuella relationer?

4. Metod

Syftet med studien är att undersöka förskollärares erfarenheter och arbetssätt kring könsneutralisering samt synliggörandet av homosexuella relationer. För att på bästa sätt nå fram till syftet har vi använt oss av semi-strukturerade intervjuer. Vi beskriver i den här delen varför vi har valt intervjuer som metod, de förskollärare vi har intervjuat och hur intervjuerna genomfördes. Därefter presenteras de etiska riktlinjerna, tillförlitligheten och bearbetning av datainsamlingen.

4.1 Intervju som metod

Trost (2010) skriver att kvalitativa intervjuer ofta består av enkla frågor som ger fylliga innehållsrika svar. Kvalitativa studier är att föredra då man är intresserad av att ”försöka förstå människors sätt att resonera eller reagera, eller av att särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster[...]” (s.32). Vi har använt oss av semi-strukturerade intervjuer med tio förskollärare eftersom syftet med studien var att undersöka förskollärares erfarenheter och arbetssätt kring könsneutralisering samt synliggörandet av homosexuella relationer. För att få fram personliga erfarenheter och reflektioner valde vi intervju som metod. Bryman (2002) beskriver den kvalitativa forskningen som en undersökning som pågår under en kortare period och med ett mindre antal respondenter, det handlar om ett djup och inte om bredd. Enligt författaren handlar semi-strukturerade intervjuer om frågor där ”[...] intervjupersonen har stor frihet att utforma svaren på sitt eget sätt” (s.301). Enskilda intervjuer gjordes för att vi vill ha svar utan påverkan av de andra respondenterna. Vi har använt oss av bandspelare för att vi ville säkerställa att vi inte skulle gå miste om något svar. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är den vanligaste metoden för att registrera intervjuer att använda sig av någon typ av inspelning.

4.2 Urval

Kvale och Brinkmann (2009) skriver att det är resurser, framförallt tid, som styr antalet intervjupersoner i kvalitativa undersökningar. Studien är genomförd med tio förskollärare från fyra olika arbetslag på två olika förskolor. Vi har använt oss av bekvämlighetsurval då vi under vår verksamhetsförlagda utbildning kom i kontakt med tillgängliga förskollärare. Enligt Bryman (2002) innebär bekvämlighetsurvalet att man använder sig av ”personer som råkar finnas tillgängliga för forskaren” (s.114). Även förskollärarna på de två förskolorna blev slumpmässigt utvalda. På den första förskolan intervjuades sex förskollärare från ett storarbetslag med barn i åldrarna tre till fem år. På den andra förskolan intervjuades fyra förskollärare från tre olika avdelningar, där barnen på samtliga avdelningar var ett till fyra år.

Samtliga intervjuer är gjorda med kvinnor då det inte arbetade någon man på någon utav förskolorna. Alla som vi har intervjuat har förskolläraryrket och det var stor spridning på åldrarna. Ingen utav arbetslagen hade någon uttalad målsättning om att synliggöra homosexualitet för barnen. Vi valde att inte söka upp förskolor där man aktivt arbetar med området för att vi är intresserade av att få veta om det är något man arbetar med ute på förskolorna oavsett om det finns barn som har homosexuella föräldrar eller ej.

4.3 Genomförande

Innan intervjuerna genomfördes kontaktade vi berörda respondenter, dels för att delge dem vårt syfte men även för att bestämma tid och plats för intervjuerna. Intervjuerna genomfördes på två förskolor. Vid intervjutillfällena medverkade vi båda två, en av oss intervjuade och en av oss förde anteckningar samt skötte ljudupptagningen. Alla intervjuer genomfördes med en förskollärare åt gången och i ostörd miljö. Trost (2010) menar att det är viktigt att välja en plats i avskildhet för att respondenterna ska känna sig trygga. Alla respondenter fick i förväg veta att de är helt konfidentiella och att frågorna inte hade några givna rätt och fel. Vi informerade även om att förskolorna inte skulle namnges i arbetet, det var av vikt på grund av att vi ville få så ärliga svar som möjlig då homosexualitet kan vara ett känsligt område för många personer samtidigt som det är en etisk princip. Vi ville att respondenterna skulle känna sig trygga med att kunna förmedla både positiva och negativa åsikter. Intervjun bestod av fem frågor med tillhörande följdfrågor (Se bilaga 1). Tanken med att inte ha för många frågor var att vi ville begränsa längden på intervjun. Följdfrågorna fyllde en stor funktion där de hade möjlighet till att utveckla sina svar. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) ska utformningen av frågorna vara av enkel karaktär. De menar även att genom att ställa nyfikna följdfrågor kan svaret utvecklas och bli mer fylligt. ”Det kan ske genom direkt ifrågasättande av det som just har sagts” (s.150).

4.4 Forskningsetik

Kvale och Brinkmann (2009) tar upp olika etiska aspekter som man bör ha med sig innan första intervjutillfället. Alla respondenter fick i förväg veta undersökningens syfte, det för att de själva skulle kunna ta ställning om de ville medverka eller ej. Vetenskapsrådet (2011) beskriver att samtidigt som god forskning genomförs är det oerhört viktigt att ”[...] skydda de individer som deltar i forskningen” (s.18). Vi ansåg att det var viktigt att framföra att de kommer vara helt konfidentiella och att ingen identifiering kommer att ske. Trost (2010) menar att tystnadsplikten gäller från den första kontakten som tas med respondenterna, ingenting som sägs ska kunna leda tillbaka till den enskilde respondenten. Det är också viktigt

att hålla respondenterna konfidentiella. Trost (2010) understryker vikten av ansvaret intervjuaren har gentemot respondenten, gällande känslor och obehagliga minnen som kan framkallas. Vi hade det här i åtanke i och med vårt förhållandevis känsliga ämne, vi var noga med att informera om att de när som helst kunde dra sig ur. ”En mycket viktig del av forskningsetiken rör frågor om hur personer som medverkar i forskning som försökspersoner eller informanter får behandlas” (Vetenskapsrådet, 2011, s. 16). Trost (2010) beskriver innebörden av att vara två intervjuare gentemot en respondent. Ur intervjuarnas synvinkel kan det vara skönt att vara två genom att då täcka upp för hela intervjun och inte gå miste om något material. För respondenten kan situationen bli mer pressad och känslan av underläge kan infinna sig. Vi hade det här i åtanke vid varje intervju och frågade efter medgivande av alla respondenter.

4.5 Tillförlitlighet

För att få så sanningsenliga svar som möjligt utan förberedelse från respondenternas sida valde vi att inte lämna ut våra intervjufrågor i förväg. För att undersöka frågornas giltighet presenterade och diskuterade vi dem med en verksam forskollärare, som inte ingick i eller fanns i närheten av någon respondent i urvalsgruppen. Enligt Trost (2010) ökar tillförlitligheten genom konsekventa intervjusituationer. Därför var vi ytterst noga med vårt sätt att genomföra intervjuerna. För att öka giltigheten har vi varit tydliga i vårt tillvägagångssätt för att undersökningen ska vara lätt att förstå och tolka. Det för att den ska vara möjlig att återskapa på någon annan plats och tidpunkt. Vi har spelat in alla intervjuer för att vara säkra på att vi inte skulle gå miste om användbart material. Kihlström (2007) menar att ljudupptagning av intervjuer ökar tillförlitligheten.

4.6 Analys

Kvale och Brinkmann (2009) beskriver transkriberingen som en metod för att förändra det talade till det skrivna, att det sker en översättning. Med hjälp av våra fältanteckningar och ljudupptagningar har vi transkriberat våra tio intervjuer. Transkriberingarna skrevs ut i två exemplar och lästes noggrant igenom. Första gången läste vi igenom materialet utan djupare analys. Vid det andra tillfället förde vi anteckningar, studerade likheter samt skillnader och kunde utläsa mönster. Vi hade vårt syfte och våra frågeställningar i fokus hela tiden under analysen av materialet. Bryman (2002) menar att kodning är en process som bryter ner data för att kunna jämföra och hitta betydelsefulla begrepp. När vi jämfört våra anteckningar hittade vi gemensamma kategorier. Varje kategori lästes igenom flera gånger med noggrannhet och vi grupperade svaren på nytt efter nyfunna likheter. Många utav svaren låg

nära och överlappade varandra. Med hjälp av överstrykningspennor i olika färger kunde vi rubricera fem olika kategorier. Materialet klipptes isär för att mönster, likheter samt skillnader i svaren skulle vara enklare att utläsa. När materialet var sönderklippt la vi ut det på ett bord och kunde få en överblick över hur vi skulle gå vidare. Ett exemplar av transkriberingen behöll vi i originalskick för att kunna gå tillbaka och kontrollera om något av det sönderklippta materialet behövde ses över. Genom analys och bearbetning av materialet förändrades vår syn på de fem kategorierna. De utvecklades till två huvudkategorier; *Könsneutralisering* och *Synliggörandet av homosexuella relationer*. Huvudkategorierna fick två respektive fyra underrubriker för att resultatet skulle bli så lättförståeligt som möjligt. Vi markerade relevanta citat som tydliggjorde resultatet. Den första analysen gjordes i anslutning till transkriberingen för att sedan lämnas vilande under några veckor. Efter det tog vi fram det igen och hittade nya nyanser och innebörder i materialet. Trost (2010) skriver att för på ett rimligt sätt kunna tolka och analysera datainsamlingen krävs flera genomgångar. Han anser att distansering från materialet kan leda till djupare analys och leda till ett mer tillförlitligt resultat. Vi har valt att skriva om citaten i resultaten från talspråk till skriftspråk. Det styrker Trost som menar att det är oetiskt gentemot respondenten att citera i talspråk. Ordagrant citerat talspråk kan för respondenten kännas obekvämt. Det blir även lättare för utomstående att tolka uttalandet på olika sätt. Våra respondenter kommer i resultatet att presenteras som IP1-10. Resultatet kommer att presenteras utifrån våra frågeställningar.

5. Resultat

Resultatet presenteras här nedan genom att besvara syftet med studien, vilket är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring könsneutralisering och arbetssätt som synliggör homosexuella relationer. Resultatet är indelat i två huvudkategorier; *Neutralisera könsroller* och *Synliggörandet av homosexuella relationer*. Kategorierna har två respektive fyra underrubriker.

5.1 Neutralisera könsroller

Utifrån våra intervjuer har vi kunnat urskilja två olika svarsutfall för hur förskollärarna arbetar för att könsneutralisera; *Förhållningssätt* och *Miljö och material*.

5.1.1 Förhållningssätt

Resultatet visar att förskollärarna anser att förhållningssätt och utvecklandet av sin egna yrkesroll är otroligt viktigt vid arbete med könsneutralisering. ”Det handlar om att jobba med sig själv som pedagog” (Ip2). Förskollärare figurerar som förebilder för barnen. Bemötandet och hur förskollärare förhåller sig till barnen har stor betydelse och påverkar barnens egen utveckling för tolerans och förståelse. Majoriteten av förskollärarna anser också att det är viktigt hur de samtalar med barnen. Förskollärarna undviker att tilltala flickor med uttryck som till exempel duktiga, gulliga och söta, och pojkar med ord som tuffa och coola. Två förskollärare tar upp att de har ändrat deras förhållningssätt efter en fortbildning inom genusperspektiv. En förskollärare nämner att det är irrelevant att tala om utseende över huvud taget, stereotypa könsroller reduceras och det är lättare att se till individen. ”Det är inte bara flickor som är söta, ibland säger man att pojkar är fina och flickor är söta men de är fina allihop” (Ip7).

5.1.2 Miljö och material

Utifrån studien fann vi att miljön är en stor del av arbetet med könsneutraliseringen. Förskollärarna lägger stor vikt vid att utforma miljön för att den ska vara neutral och materialet ska vara tillgänglig för alla. Innemiljön arbetas det aktivt med, centrala begrepp som återkommer är bilar, dockor, böcker och sånger. Det arbetas även mycket med färger, det är ett enkelt sätt för förskollärarna att bryta föreställningarna om vilka färger som är könsrelaterade. Alla barn ska erbjudas samma material oberoende av kön. Det framgår att miljön är utformad för att neutralisera könsrollerna i den fria leken, alla leker med allt oavsett kön. Förskollärarna uppger att de arbetar för att ge barnen lika förutsättningar vad gäller material. Vid styrda aktiviteter arbetar förskollärarna inte planerat för att könsneutralisera men har det med sig i bakhuvudet. De tycker dock att det är viktigt att barnen oavsett kön får

samma möjlighet till utrymme. I fria leken försöker vi se till att alla leker med allt. Det är viktigt hur miljön ser ut så att allt material är tillgängligt för alla. [...] Vi erbjuder pojkar och flickor lika. (Ip2)

En förskollärare anser att det *överanalyseras* inom genusområdet och att det kan gå till överdrift, till exempel genom att ändra sånger och annat material för att det ska passa bättre. Hon menar att det är flest pojkar som har huvudrollen i de flesta böcker och sånger, men att de har klarat sig utan att ändra om det hittills.

Det finns en del som vill att man ska analysera sönder alla barnsånger. Till exempel att björnen sover är en han och bä bä vita lamm också är det. Det tycker inte jag att man ska göra, däremot finns det nytt material, nya böcker och sånger som kan användas. Man behöver inte gå till överdrift. (Ip9)

5.2 Synliggörandet av homosexuella relationer

Vi har valt att dela upp kategorin i fyra undergrupper: *Förhållningssätt, Arbetsätt och material, Viktigt arbete* och *Reflektion kring barnen*.

5.2.1 Förhållningssätt

Alla uttrycker en positiv inställning till att besvara barnens spontana funderingar kring homosexualitet. ”När det kommer upp till diskussion, kan två pojkar eller två flickor tycka om varandra och då säger vi ja det kan dem, de kan gifta sig och de kan få barn” (Ip10). Men många ställer sig tveksamma till att ta upp det då de inte har det i barngruppen.

Utifrån intervjuerna kan vi utläsa att samkönade familjekonstellationer är sällsynta på förskolorna och många förskollärare menar att de aldrig har stött på samkönade familjer i sitt yrke. Några anser att det är konstigt att de inte stött på en sådan familj eftersom att det blir mer och mer vanligt. En förskollärare nämner att de egentligen inte kan vara helt säkra på att de inte har mött någon förälder som är homosexuell, då alla inte lever med det öppet. De flesta anser att de kommer att arbeta mer aktivt med det här när de får in ett barn med samkönade föräldrar. I samband med detta nämner de att de gärna skulle ta hjälp av den berörda familjen för att få hjälp att på bästa sätt synliggöra deras livssituation för barnen. ”Men eftersom vi inte har mött det än så har vi inte kunnat konkret ta till oss, men när det blir så får man ju fråga paret vem är vad och hur säger man” (Ip10).

Hälften av förskollärarna anser att det inte är av vikt att ta upp området homosexuella relationer i barngruppen, på grund av barnens ålder och att de inte skulle förstå. De gav inga uttömmande svar och kunde inte förklara mer specifikt varför de inte ansåg att det var viktigt.

5.2.2 Arbetssätt och material

Majoriteten utgår från den traditionella kärnfamiljen vilket innebär mamma, pappa och barn. De menar att det är mest naturligt för dem själva och att det är den konstellation som de oftast träffar på. En förskollärare menar dock att verkligheten har förändrats.

Vi arbetar efter den traditionella, tyvärr. Det är inte så det ser ut idag, och det är jag medveten om. Det är inte en mamma, en pappa och ett eller två barn. Utan det kan vara en mamma och en pappa eller en mamma eller en pappa som lever ihop. (Ip4)

Det framgår tydligt att förskollärarna har olika attityder. En del tenderar att ha en mer positiv inställning än andra för att synliggöra homosexuella relationer. Några av förskollärarna påpekar att de arbetar efter den aktuella barngruppen och deras hemförhållanden. Det är viktigt att visa att alla familjer är olika: ”Vi utgår inte ifrån någon familjekonstellation utan vi utgår från barnet. För det är barnet som är i centrum här” (Ip7). De menar att de skulle arbeta mer aktivt med samkönade familjekonstellationer om det fanns i deras barngrupp. Några tycker även att det är viktigt att uppmärksamma och arbeta mer aktivt med samkönade familjekonstellationer, oavsett ifall det finns i barngruppen eller inte.

Den allmänna uppfattningen bland förskollärarna är att det saknas pedagogiskt material för att synliggöra samkönade familjekonstellationer. Orsaken till det här tror de är att området är nytt. En förskollärare tar upp material så som böcker: ”Jag tror att det finns någon bok om Kalle som har två mammor” (Ip9). Förskollärarna är medvetna om att det finns litteratur på barnens nivå som tar upp samkönade familjekonstellationer och även litteratur som bryter mot de könsstereotypa roller som finns i dagens samhälle. Trots medvetenheten så uppger förskollärarna att de inte arbetar med det.

5.2.3 Viktigt arbete

Det visade sig vara delade meningar huruvida det är viktigt att prata om samkönade familjer eller inte. Några förskollärare anser att det är viktigt oavsett om det finns familjer som lever samkönat eller inte, några anser att det är viktigt om det skulle finnas ett barn som hade föräldrar som är homosexuella och ett fåtal anser att det inte är viktigt alls. Majoriteten anser att det är betydelsefullt att uppmärksamma samkönade familjekonstellationer på grund av att det är viktigt med mångfald och allas lika värde. Det är även en självklarhet för att kärnfamiljen inte länge finns i samma utsträckning och att det är en verklighet som många barn lever i. Förskollärarna anser att de har varit dåliga på att arbeta med det här området och passar på att poängtera att ifall det skulle finnas ett eller flera barn som lever i en familj med samkönade föräldrar skulle de arbeta mer aktivt med det.

Ja, det tycker jag absolut att man ska arbeta med mer. Det är väl för att vi inte har haft någon samkönad familj som vi kanske inte har jobbat med det. Men i och med att det inte är någon ovanlighet i samhället och i media, så tycker jag egentligen att man ska jobba mer aktivt. (Ip8)

Ett fåtal anser att det är av vikt att beröra området beroende på hur barngruppen ser ut, ifall det finns barn som lever med två homosexuella föräldrar. Några tycker inte att det är relevant att ta upp med så små barn över huvud taget, dels för att barnen inte skulle förstå och dels för att det ligger en personlig värdering bakom. En förskollärare nämner att om det skulle uppstå någon slags mobbning på grund av föräldrarnas livsval måste de agera och tala med barnen, annars finns det ingen anledning att ta upp det alls.

5.2.4 Reflektion kring barnen

Alla förskollärarna tycker att det är oerhört viktigt att stärka alla barnen oavsett vilken familjekonstellation de lever i. De menar att förskollärare måste vara professionella och se alla som jämlika. Det är betydelsefullt att förmedla att det är naturligt med homosexuella relationer. Likaså att det är naturligt att alla är olika, att alla har olika familjer och att det ser olika ut hemma hos alla. Är förskollärarna öppna och själva tycker att det är naturligt med olika konstellationer tycker barnen det med. De påpekar även att de måste bemöta både barn och deras föräldrar på samma sätt och visa respekt för deras livssituation. Det finns ingen familjekonstellation som är rätt, förmedlar förskollärarna det till barnen får de mycket gratis när situationen uppstår.

Absolut måste man bli bättre på det med samkönade familjer, tycker jag. Det är jätteviktigt för då har man väldigt mycket gratis när det väl kommer en familj, som det säkert kommer att göra. Då har man redan mycket gratis istället för att börja med det då. Det blir inget konstigt hur man ska bemöta familjen och så. (Ip8)

Metoder som förskollärarna använder sig av för att stärka barnen är till exempel att samtala med dem, exempelvis diskussioner kring allas lika värde - både barnen och familjernas. De uppger att de lyssnar på barnen och tar deras åsikter och funderingar på allvar. Barnen får berätta hur de känner inför specifika situationer, det är viktigt att se och bekräfta alla barnen. Om familjerna får ett bra bemötande får förskollärarna det också. De möter barnen med ett förhållningssätt som är bra för människan, det spelar ingen roll vem det är. Om förskollärarna har allas lika värde som grund uppstår det aldrig några problem vid olikheter.

5.3 Sammanfattning av resultat

Majoriteten av förskollärarna menar att förhållningssättet till barnen är grunden i det könsneutraliserande arbetet. Samtal med barnen kring könsneutralisering är viktigt i både spontana och i styrda aktiviteter. De flesta är medvetna om hur de tilltalar respektive kön och menar att det spelar en stor roll. Materialet som finns att tillgå ska finnas tillgängligt för alla barn oberoende av kön.

Alla är överens om att spontana frågor från barnen gällande homosexualitet besvaras, men de medger att det inte är något som de arbetar aktivt med då det inte är aktuellt i nuvarande barngrupper. Hälften av förskollärarna anser att det är viktigt att arbeta med att synliggöra homosexuella relationer. Utbudet gällande material anser majoriteten är dåligt men de flesta är medvetna om att det finns att tillgå böcker etcetera. Alla tycker att det är av vikt att stärka alla barn oavsett vilken familjekonstellation de lever i.

6. Diskussion

Diskussionen kommer att presenteras i två avsnitt: diskussion kring den valda metoden samt diskussion kring studiens resultat. I resultatdiskussionen kommer vi att dra paralleller till litteraturstudien och våra egna tolkningar.

6.1 Diskussion av metod

Syftet med den här studien är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring könsneutralisering och synliggörandet av homosexuella relationer. För att på bästa sätt nå fram till syftet för den här studien ansåg vi att kvalitativa intervjuer var den bästa metoden. I enlighet med Trost (2010) ville vi komma åt de personliga erfarenheterna och samtidigt se ifall de återkopplade till styrdokumentet. Vi valde att diskutera våra frågor med en verksam förskollärare innan utförandet. Det valde vi istället för en pilotintervju, för att se om frågorna skänkte studien både giltighet och tillförlitlighet. Vi valde att inte ge ut intervjufrågorna i förväg. Det här var något vi funderade länge kring hur vi skulle gå till väga. Hade respondenterna fått frågorna i förväg, med tanke på det känsliga ämnet, tror vi att vi kunde fått tillrättalagda svar. Dock kunde svaren samtidigt ha blivit fylligare på det sättet. En av de intervjuade påpekade att hon hade velat vara förberedd och fått frågorna i förväg. Trots det står vi fast vid att vi tog rätt beslut genom att inte lämna ut dem i förväg. Det här på grund av att vi ville ha det spontana och ärliga från varje respondent. Som Bryman (2002) skriver är det viktigt att samma frågor ställer till alla respondenter, vilket gjordes. Valet av att inte aktivt söka upp förskolor med uttalad målsättning kring arbetet med könsneutralisering och homosexualitet grundade sig på att vi var intresserade av att se hur väl inarbetat de här två ämnena är ute på kommunens förskolor. Enskilda intervjuer valdes på grund av att respondenterna inte skulle bli påverkade av varandra och inte känna sig hämmade att uttala sin åsikt. Vi gjorde tydligt att vi var ute efter personliga reflektioner och åsikter och att vi inte värderade rätt och fel. Alla intervjuer spelades in för att få ett så tillförlitligt resultat som möjligt. Vi hade därmed möjlighet att gå tillbaka i materialet och finna mer relevanta utsagor som kunde ge oss ett fylligare resultat. Vi medverkade båda två under alla intervjuer för att få ett så brett intryck som möjligt. Trost (2010) anser att det är av vikt att respondenten godkänner intervjusituationen. Vi frågade alla respondenter om de samtyckte till att båda två var närvarande under intervjuerna. Den person som skötte anteckningar och ljudupptagningen försökte göra sig *osynlig*, bland annat genom att inte ta ögonkontakt, för att minska pressen på respondenten. Mellan intervjuerna samtalade vi med varandra och diskuterade hur intervjun hade gått, och vad vi kunde förbättra till nästa intervju.

Transkriberingen gav oss en god grund till den fortsatta analysen. Kvale och Brinkmann (2009) förklarar transkriberingen som en typ av översättning, då talspråket blir skriftspråk. Vi fick tid till eftertanke och möjlighet till att se materialet med nya ögon. Genom att ha intervjuerna nedskrivna på papper var det enklare att utläsa likheter och olikheter. Vi är nöjda med vårt tillvägagångssätt gällande analysen av resultatet. Att klippa isär och färglägga svaren visade sig vara en god metod för att tydligt urskilja olika kategorier.

6.2 Diskussion av resultat

Vi har valt att presentera vår diskussion kring resultatet i samma utformning som i resultatdelen, det vill säga med fokus på de två huvudrubrikerna; *Neutralisering av könsroller* och *Synliggörandet av homosexuella relationer*.

6.2.1 Könsneutralisering av könsroller

Den här delen av diskussion kommer knyta an till syftet som är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring könsneutralisering, vi utgår från följande citat ut Lpfö98;

Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. (Skolverket, 2006, s.4)

Förskollärarna anser att deras förhållningsätt är avgörande för vad som är acceptabelt eller inte. Det styrker ”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) där de menar att förskollärarnas förväntningar på respektive kön bidrar stort till hur barnen i gruppen agerar. Vi kan ur resultatet utläsa att förhållningssättet gentemot barnen är den viktigaste delen när det kommer till könsneutralisering. Egentligen spelar det ingen roll hur bra eller mycket material som finns att tillgå om inte förhållningssättet finns, menar förskollärarna. Det framkommer tydligt i resultatet att hur de tilltalar barnen och vilka olika uppgifter barnen får är något som förskollärarna värderar. De tar upp olika begrepp som bör undvikas för att minska skillnaden mellan pojkar och flickors utseenden och sätt att vara, så som att benämna pojkar som tuffa och flickor som snälla. Utifrån vårt resultat finner vi att förskollärarna inte gör skillnad på pojkar och flickor i varken bemötande, tilltal eller sätt att vara. I enlighet med Ponton (2002) tror vi att det handlar om att avdramatisera könsgränserna och att få barnen att förstå att det inte är något konstigt att barn provar olika saker. Tallberg Broman (2002) menar att barnen i tidig ålder får lära sig vad som förväntas av en pojke respektive flicka. Förskollärarna anser att de fungerar som förebilder för barnen och att de lägger stor vikt vid att vara bra förebilder. Vi tolkar deras åsikter som att det är viktigt att förstå innebörden av att vara en god förebild. Förskollärarna menar att det inte bara innefattar vad och hur saker sägs, utan även

kroppsspråk och inställningar spelar stor roll. Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) skriver att alla människor behöver goda förebilder. Vi drar slutsatsen att barnen påverkas starkt av förskollärarna och deras beteende. Utifrån resultatet kan vi se att förskollärarna tar sin roll som förebilder på stort allvar. ”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) rapporterar att det sociala sammanhang som barnen befinner sig i påverkar könsmönster. Tallberg Broman (2002) skriver att barnen får olika uppgifter, tar olika plats och det beroende av kön. Dock understryker hon att skillnaderna börjar suddas ut. Det stämmer inte överens med vad förskollärarna anser. De menar att de ger barnen samma möjlighet till utrymme på samlingar, aktiviteter och gör därför ingen skillnad på barnen beroende av kön. Förskollärarna är medvetna om hur de tilltalar barnen beroende av kön och att det är något som de hela tiden jobbar med. Resultatet visar att förskollärarna tänker på könsneutralisering och reflekterar över bemötande dagligen. Vår slutsats blir att förskollärarna anser att de inte gör skillnad på barnen. Förskollärarna menar att alla barnen får ta lika stor plats och att de ger barnen samma möjligheter.

Förskollärarna menar att de inte lägger några värderingar i vad som är en typisk *flickfärg* respektive *pojkfärg*. De uppger att de har en god medvetenhet när det gäller material som bidrar till neutraliserandet av könsrollerna. I ett vidare perspektiv skriver Dahlén (2006) om att samhället inte accepterar att kläder, färger och sätt av vara väljs hur som helst, utan att det finns normer uppsatta som bör följas. Det stämmer inte med vårt resultat där förskollärarna uppger att de har skapat en accepterande miljö där barnen har frihet att själva välja när det kommer till färgval, leksaker etcetera. Ponton (2002) skriver att det är naturligt att små barn väljer leksaker och kläder som är typiska för det motsatta könet. Slutsatser som vi kan dra av vårt resultat är att förskollärarna anser att de följer läroplanen och arbetar aktivt för att motverka traditionella könsmönster. Enligt ”Den könade förskolan” (SOU 2004:115) kan det förekomma en skeptisk inställning bland föräldrar när det kommer till jämställdhetsarbete. Utredningen menar att rädslan från föräldrarna grundar sig i att en del föräldrar tror att arbetet kring könsneutraliseringen ökar *riskan* för att deras barn blir homosexuella. Förskollärarna menar att de sällan eller aldrig stött på homosexuella familjer och därför har svårt att veta hur de ska bemöta familjer och frågor kring det. Majoriteten av förskollärarna menar att det är viktigt att uppmärksamma olika typer av familjekonstellationer då allas lika värde ligger till grund i verksamheten. De menar att det är naturligt att alla är olika och att det är det som de ska förmedla. Alla föräldrar och barn ska bemötas på ett respektfullt sätt. Vi kan dra slutsatsen att förskollärarna inte har stött på större konflikter med skeptiska föräldrar. Dock finner deras

inställning stöd i läroplanen då de menar att problem inte uppstår vid olikheter om de som förskollärare har allas lika värde som utgångspunkt. Hellman (2010) menar att för hårda gränser bara hämmar barnen i deras utveckling och möjlighet till att vidga sina vyer.

Resultatet visar att förskollärarna själva anser att de kritiskt reflekterat kring könsneutraliseringen. Sverigedemokraterna (2008a, 2008b) skriver att istället för att arbeta för könsneutralisering ska förskollärarna koncentrera sig på att stärka könsrollerna hos pojkar och flickor. De menar att könsneutraliseringen inte tillåter olikheter. Lpfö98 (Skolverket, 2006) står för motsatsen och där förespråkas att förskollärare ska arbeta aktivt för att motverka könsrollerna. Utifrån vårt resultat drar vi slutsatsen att förskollärarna arbetar aktivt med att motverka traditionella könsroller och följer läroplanen.

6.2.2 Synliggörandet av homosexuella relationer

Den här delen av diskussion kommer knyta an till syftet som är att undersöka förskollärares erfarenheter av arbetssätt kring synliggörandet av homosexuella relationer, vi utgår från följande citat ut Lpfö98;

Verksamheten skall syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt. Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra skall stödjas. (Skolverket, 2006, s.3-4)

I jämförelse med det aktiva arbetet med könsneutraliseringen har vi konstaterat att arbetet för att synliggöra homosexuella relationer är väldigt inaktivt, nästintill obefintligt. Det står i vårt uppdrag som förskollärare att vi ska lära barnen att värna om alla, det vill säga att de tillägnar sig tolerans och visar respekt för människors olika sätt att leva. Både Innala (1997) och "Barn i homosexuella familjer" (SOU 2001:10) bekräftar den omdiskuterade siffran att ungefär 40 000 barn lever med någon homosexuell förälder i Sverige. De flesta förskollärarna i vår studie hävdar dock att de aldrig stött på en sådan familjekonstellation och att de familjerna är sällsynta. Några av förskollärarna reflekterade över att det var konstigt att de ännu inte hade mött en sådan familj. Medan en utav förskollärarna lyfte det faktum att de heller inte kan vara säkra på att de inte mött någon homosexuell förälder då alla inte lever öppet med sin sexuella läggning. Vår slutsats blir att arbetet är viktigt med tanke på alla barn som lever med en eller flera homosexuella föräldrar. Olsson (2004) menar att det finns för lite beredskap för bland annat lärare att möta homosexualitet ute i verksamheten. Hon skriver vidare om att landets universitet och högskolor lever efter en heterosexuell norm. Centerpartiet (2009), Miljöpartiet (n.d.) och Moderaterna (n.d.) anser att det är viktigt att lärarutbildningen tar upp frågor som

rör HBT- personer. Vi menar att den syn som förskollärarna förmedlade till oss kan bero på brister under deras lärarutbildning. Östlund (2006b) skriver att det är viktigt att synliggöra homosexuella familjer oavsett om det finns i barngruppen eller inte. Hälften av förskollärarna menar att de skulle arbeta aktivt med synliggörandet av homosexuella relationer om det fanns barn på förskolan som levde i en sådan familjesituation. Den andra hälften menar att det över huvud taget inte är relevant att ta upp det här med barnen, oavsett ifall det finns barn som lever i en samkönad familj eller inte. De anser att barnen är för unga för att ta del av sådan information. Utifrån vårt resultat anser vi att de går emot uppdraget som förskollärarna har i och med Lpfö 98. Det står i läroplanen Lpfö 98 att ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan skall hålla levande i arbetet med barnen” (Skolverket, 2006, s.4). Vi menar att det inte är en skola för alla då förskollärare väljer att inte belysa olika levnadssätt utan alltid utgår ifrån heterosexualiteten. Vi anser att det är ett synsätt som inte hör hemma hos berörda förskollärare vars inställning är att arbetet skulle vara aktivt om det gällde berörd barngrupp. Det är enkelt att säga att om det skulle vara aktuellt skulle de arbeta med det men vi ställer oss frågande till det tankesättet. Vi kan utifrån resultatet konstatera att de inte utför sitt uppdrag gällande att hjälpa barnen med ”[...]öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt” (Skolverket, 2006, s. 4). Två förskollärare nämner att de efter en fortbildning inom genusperspektiv ändrat sitt förhållningsätt. Vi menar att utbildning och fortbildning leder till utvecklande och upprätthållande av yrkesrollen. Gilljam (2004), Olsson (2004) och Sahlström (2006) skriver att HBT-kompetens saknas i den svenska lärarutbildningen och att det bidrar till att förskollärare inte arbetar aktivt för att synliggöra homosexuella relationer på förskolan. Vi vill poängtera att när de inte fått verktygen med sig från sin utbildning förstår vi bristerna. Vi menar att felet ligger hos de berörda förskollärarna men även i lärarutbildningen.

Majoriteten menar att de i sin verksamhet utgår ifrån kärnfamiljen, det vill säga mamma, pappa och barn, det för att det är naturligt för dem själva. Den synen överensstämmer med flera av våra källor. Enligt Olsson (2004), Hamrud (2005), Dahlén (2006) och Carstensen (2008) är heterosexualiteten en norm i dagens samhälle. Den ses som den enda rätta och naturliga sexuella läggningen. Vi ställer oss frågande till det synsättet, då vi anser att vi som förskollärare ska arbeta efter vad som är naturligt för barnen och den kommande generationen istället för att blicka tillbaka. En del av förskollärarna understryker dock att de utgår från barnen och deras specifika situation. Det som framkommit i vårt resultat har varit både

positiva och negativa attityder till ifall homosexuella relationer ska tas upp med barnen. Ponton (2002) och Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008) menar att det är av vikt att ta upp frågor som rör homosexualitet med barnen. Förskollärarna medger att när barnen kommer med spontana frågor svarar de barnen i enlighet med Ponton (2002) som menar att barnen kräver enkla svar och att förskollärarna inte behöver gå in på detaljnivå. Utifrån resultatet kan vi dra slutsatsen att förskollärarna anser att de följer sitt uppdrag då det handlar om att tillfredsställa ”Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra skall stödjas” (Skolverket, 2006, s.4). Förskollärarna menar att de lägger stor vikt vid att se alla barn, lyssna av åsikter och framförallt ta dem på allvar. En del förskollärare uttrycker att kärnfamiljen inte längre existerar i samma utsträckning som förr, men trots denna insikt väljer de att inte ändra sitt arbetssätt.

Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008) menar att barn som lever med någon som är homosexuell kan bli utsatt för mobbning i skolan. En förskollärare i vår studie tar upp att det endast är nödvändigt att ta upp homosexuella relationer med barnen om det förekommer mobbning. Utifrån vår litteraturstudie menar vi att det inte ska vara en avgörande faktor då mobbning kan förekomma i det tysta. Vi menar att det inte behöver komma från de andra barnen utan från andra barns föräldrar som kan ha svårt att acceptera olika levnadssätt. Något som var övergripande var att näst intill alla var överens om att de skulle arbeta aktivt med att synliggöra homosexualitet om det var aktuellt i barngruppen. När ingen av förskolorna hade något barn som levde med en eller två homosexuella föräldrar, vad de visste, ansåg de inte att det var av vikt att ta upp. Vi ställer oss frågande till förskollärarnas argument att de skulle arbeta aktivt med att synliggöra homosexuella familjer om det fanns i barngruppen. Vi menar att det är något som de inte kan veta med säkerhet och inte kan välja att inte arbeta med Östlund (2006b) menar att förskollärarna ska lära barnen att acceptera människors olika livsval. Centerwall (2006) skriver att olikheter måste belysas för att allas lika värde ska följas i förskolan utifrån de styrdokument som finns. Samtliga förskollärare menar att det är viktigt att stärka alla barnen oavsett vilken familjesituation de har. Utifrån vårt resultat anser vi att det blir motsägelsefullt då de väljer att ta upp vissa saker och andra inte. Att de inte har några barn som lever med någon som är homosexuell är bara antaganden från deras sida. Statens folkhälsoinstitut (2004) och Östlund (2006a) menar att när lärare väljer att inte ta upp ämnet tar de ställning i frågan. Det visar indirekt en ståndpunkt som står för att det inte är viktigt menar Östlund. Förhållningssättet är ett återkommande begrepp från förskollärarna. De menar att om förskolläraren är öppen och visar barnen att det är naturligt med homosexuella

relationer kommer de också att tycka det. Det styrker även Östlund (2006b) som menar att fördomar kan förhindras innan de skapas hos små barn.

Vårt resultat visar att den allmänna uppfattningen från förskollärarna, som ingår i denna studie, gällande material som belyser homosexuella relationer är att det saknas. Förskollärarna menar att samkönade familjer är så pass nytt att det inte har kommit något material än. Endast en förskollärare nämner en bok som handlar om *Kalle och hans två mammor*. Enligt vår efterforskning finns det emellertid en hel del material att tillgå. *Sagolikt Bokförlag* har barnet i centrum och har gett ut ett antal böcker som har utgångspunkt i allas lika värde (Skåhlberg & Dahlquist, 2010a). Rowell (2007) menar att böcker där barnen kan känna igen sin egen livsvärld är viktigt för den individuella utvecklingen. Igenkännande skapar trygghet hos barnen. Vi menar att det finns material som en förskollärare nämner men ställer oss frågande till hur förskollärarna tar till sig och reflekterar över det som faktiskt finns.

Vi har i viss mån funnit fall av motsägelser i vårt material där förskollärare lägger stor vikt vid att stärka alla barn oavsett vilken familjekonstellation de lever i, samtidigt som de anser att det inte är viktigt att synliggöra att det finns samkönade familjer. Vi ställer oss frågande till varför det är så. Vår tolkning är att attityderna hos förskollärarna gentemot arbetet för synliggörandet av homosexuella relationer är så pass negativt och främmande på grund av att lärarutbildningen inte förbereder för det men kanske även på grund av normer i samhället. I likhet med Herman-Wilmarth och Souto-Manning (2008), som menar att lärarutbildningen i USA inte tar upp homosexualitet, anser vi att den svenska lärarutbildningen har liknande brister. I enlighet med Olsson (2004) och Gilljam (2004) menar vi att det är svårt att ta upp områden där lärarutbildningen i Sverige inte ger studenterna någon utbildning i hur man bemöter HBT personer. Vår slutsats är att förskollärarna inte följer Lpfö98 då det gäller att ”Verksamheten skall syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt” (Skolverket, 2006, s. 3-4). Vi menar att för att följa Lpfö98 ska förskollärarna arbeta med att synliggöra homosexuella relationer oavsett om det finns i barngruppen eller inte.

7. Förslag till vidare forskning

Homosexualitet är ett levnadssätt som blir allt synligare i dagens samhälle och vi förskollärare är med och lägger grunden för sympati och öppenhet gentemot olikheter. Det var svårt för oss att välja vilken riktning vi ville att studien skulle ta då det finns mycket vi vill undersöka. Det har även väckts nya funderingar under studiens gång och vi hoppas att vår uppsats kommer att bidra till vidare forskning inom området. Förslag till vidare forskning är att:

- Undersöka vilken beredskap blivande lärare får på lärarutbildningen för att kunna bemöta homosexualitet och göra det till ett naturligt inslag i verksamheten
- Jämföra arbetet med homosexuella relationer på privata och kommunala förskolor samt förskolor med specifika inriktningar så som kristna förskolor och Montessori-förskolor
- Undersöka hur förskollärare bemöter maskulina flickor och feminina pojkar

Referenser

Bryman, Alan. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder* (4 uppl.). (Björn Nilsson övers.). Malmö: Liber Ekonomi (Originalarbete publicerat 2001).

Bäck-Wiklund, Margareta. (2001). I senmodernt familjeliv och barns vardag. I Margareta Bäck-Wiklund, & Tommy Lundström. (Red.). *Barns vardag i det senmoderna samhället* (s.32-53). Stockholm: Natur och Kultur.

Bäck-Wiklund, Margareta., & Bergsten, Birgitta. (1997). *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.

Centerpartiet. (n.d). *Jämställdhet*. Hämtad den 10 maj 2011 från:

<http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jamstalldhet-och-feminism/Politik-A---O/Jamstalldhet/>

Centerwall, Erik. (2006). ”Jag vill vara den jag är” – från tystnad till deltagande. I Thomas Östlund. (Red.), *Tyst i klassen?* (s.31-35). Stockholm: Liber Distribution.

Dahlberg, Carina. (2003). Undervisning om homosexualitet. *Lärarnas nyheter*. Hämtad den 2 maj 2011 från: <http://www.lararnasnyheter.se/hogskolan/2003/05/19/undervisning-homosexualitet>

Dahlén, Sandra. (2006). Heteronormen – osynlig men ytterst närvarande. I Thomas Östlund. (Red.). *Tyst i klassen?* (s.21-29). Stockholm: Liber Distribution.

Folkpartiet. (n.d.). *HBT-frågor*. Hämtad den 10 maj 2011 från: <http://www.folkpartiet.se/Var-politik/Snabba-fakta/HBT-fragor/>

Gilljam, Christine. (2004). Tystnadens tyranni – om lärarens och skolans roll som normsättare för barn och ungdom. I Anna-Clara Olsson, & Caroline Olsson. (Red.). *I den akademiska garderoben* (s.89-106). Stockholm: Atlas.

Golombok, Susan. (1997). Att växa upp i en lesbisk familj. I Folkhälsoinstitutet. *Hearing om homosexuella och barn* (27-34). Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

- Hamrud, Annika. (2005). *Queerkids: och deras föräldrar*. Stockholm: Normal förlag.
- Hellman, Anette. (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. Avhandling för doktorsexamen, Göteborgs universitet.
- Hermann-Wilmarth, Jill., & Souto-Manning, Mariana. (2008). Teacher inquiries into gay and lesbian families in early childhood classrooms. *Journal of Early Childhood Research*, Number 2, p 263-280. Hämtad den 11 januari 2011 från:
<http://ecr.sagepub.com.bibl.proxy.hj.se/content/6/3/263>
- Innala, Sune. (1997). Barn i homosexuella familjebildningar – en forskningsöversikt. I Folkhälsoinstitutet. *Hearing om homosexuella och barn (9-16)*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Jägstrand, Malin. (2011). Neutralt språk ger jämlik förskola. *Lärarstudenten*, nr 2, s.8-11.
- Kihlström, Sonja (2007). Intervju som redskap. I Jörgen Dimenäs.(Red.). *Lära till lärare*, s.47-63. Stockholm: Liber.
- Kvale, Steinar., & Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, Lena. (2001). *Möte med barnboken*. (2 uppl.). Stockholm: Natur och kultur.
- Miljöpartiet. (2009). *HBTQ*. Hämtad den 10 maj 2011 från:
http://www.mp.se/templates/mct_177.aspx?number=176416
- Moderaterna. (n.d.). *HBT-frågor*. Hämtad den 10 maj 2011 från:
http://www.moderat.se/web/HBT_fragor.aspx
- Måwe, Ida. (2011). Förskolor får hbt-certifiering. *Förskolan*, 3, 14-15.
- Olsson, Anna-Clara. (2004). I den akademiska garderoben – det har väl ingenting med utbildning att göra? I Anna-Clara Olsson, & Caroline Olsson. (Red.). *I den akademiska garderoben* (s.9-18). Stockholm: Atlas.
- Ono, Hiromi., & Sanders, James. (2010). Diverse Family Types and Out-of-School Learning Time of Young School-Age Children. *Family Relations*. Issue 5, p 506–519, Hämtade den 11 januari 2011 från <http://dx.doi.org.bibl.proxy.hj.se/10.1111/j.1741-3729.2010.00619.x>

Ponton, Lynn. (2002). "What does gay mean?" *How to talk with kids sexual orientation and prejudice*. Hämtad den 11 januari 2011 från: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED471673.pdf>

Rowell, H, Elizabeth. (2007). Missing! Picture Books Reflecting Gay and Lesbian Families. *Beyond the Journal. Young Children on the Web*. Hämtad den 11 januari 2011 från: <http://web.ebscohost.com/bibl.proxy.hj.se/ehost/detail?hid=104&sid=a34aa75d-befb-4159-9093-44c32897b978%40sessionmgr115&vid=4&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=eric&AN=EJ769001>

Sahlström, Jenny. (2006). *En utmaning för heteronormen – lärares kunskapsbehov och ansvar inom områdena sexuell läggning och homofobi*. Hämtad den 29 mars 2011 från: <http://www.ytan.se/?p=3325>

Skolverket. (2006). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2011). *Läroplaner*. Hämtad den 13 maj 2011 från: <http://www.skolverket.se/sb/d/468;jsessionid=E30FD9D24628580BE1E46874CDBBF0D8>

Skåhlberg, Anette., & Dahlquist, Katarina. (2010a). *Om Sagolikt Bokförlag*. Hämtad den 24 maj 2011 från: <http://www.sagoliktbokforlag.se/Om%20Sagolikt%20Bokforlag%20Mer%20Om%20Oss.html>

Skåhlberg, Anette., & Dahlquist, Katarina. (2010b). *Sagolikt Bokförlag vill Befria sagorna! Bryta normerna! Väcka läslusten!*. Hämtad den 24 maj 2011 från: <http://www.sagoliktbokforlag.se/Sagolikt%20Bokforlag%20Sagor%20Normer%20Laslust.html>

Skånberg, Tuve. (1999). *Homosexuella och adoption*. Hämtad den 27 april 2011 från: http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GN02L420

Socialdemokraterna. (n.d.). *HBT*. Hämtad den 10 maj 2011 från: <http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Var-politik-A-till-O/HBT/>

SOU 2001:10. *Barn i homosexuella familjer. Del 1. Slutbetänkande av Kommitté om barn i homosexuella familjer.* Stockholm: Fritzes.

SOU 2001:10. *Barn i homosexuella familjer. Del 2. Slutbetänkande av Kommitté om barn i homosexuella familjer.* Stockholm: Fritzes.

SOU 2004:115. *Den könade förskolan: om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete: delbetänkande av delegationen för jämställdhet i förskolan.* Stockholm: Fritze.

Sverigedemokraterna. (2008a). *Riktlinjer för en sverigedemokratisk kommunpolitik.* Hämtad den 9 maj 2011 från: <http://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/riktlinjer-for-en-sverigedemokratisk-kommunpolitik/>

Sverigedemokraterna. (2008b). *Jämställdhet och ökad trygghet för landets kvinnor.* Hämtad den 9 maj 2011 från: <http://sverigedemokraterna.se/valet-2010/jamstallldhet-och-okad-trygghet-for-landets-kvinnor/>

Sveriges rikes lag. (2010). Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Statens Folkhälsoinstitut. (2004). *Homosexuellas rättigheter.* Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

Tallberg Broman, Ingegerd.(2002). *Pedagogiskt arbete och kön.* Lund: Studentlitteratur.

Trost, Jan. (2010). *Kvalitativa intervjuer* (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed.* Hämtad den 3 april 2011 från: <http://www.vr.se/etik/publikationerochriktlinjer.4.45a6e939122880e7d8e80001820.html>

Zetterqvist Nelson, Karin. (2002). Att växa upp i en homosexuell familj. I Ingrid Söderlind. (Red.). *Uppväxt, familjeformer och barns bästa* (s.134-155). Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

Öhman, Margareta. (1999). Att ge flickor och pojkar i förskolan lika möjligheter. I Skolverket (Red.). *Olika på lika villkor - En antologi om jämställdhet i förskolan* (s 9-17). Stockholm: Liber Distribution.

Österman, Torsten. (2002). *Föreställningar vanföreställningar. Allmänhetens attityder till homosexualitet*. Avhandling för Statens folkhälsoinstitut. Hämtad den 9 februari 2011 från: http://www.fhi.se/shop/material_pdf/forestall.pdf

Östlund, Thomas. (2006a). Att arbeta med homo- och bisexualitet i förskolan. I Thomas Östlund. (Red.). *Tyst i klassen?*(s.55-60). Stockholm: Liber.

Östlund, Thomas. (2006b). Lika värde – värdegrunden i praktiken. I Thomas Östlund. (Red.). *Tyst i klassen?* (s.47-53). Stockholm: Liber.

Bilaga 1

Intervjufrågor

1. Arbetar ni aktivt vid fria och styrda aktiviteter med att neutralisera könsrollerna och kan du beskriva metoder?
2. Vid tematiskt arbete, vilken familjekonstellation utgår ni då ifrån och varför?
3. Arbetar ni pedagogiskt med att synliggöra att det finns regnbågsfamiljer i dagens samhälle? Vilka metoder och material använder ni er av i arbetet med det här?
4. Anser du att det är av vikt att arbeta med samkönade familjekonstellationer i förskolan och varför?
5. Kan du beskriva hur du genom ditt förhållningssätt arbetar för att stärka alla barnen oavsett vilken familjekonstellation de lever i?